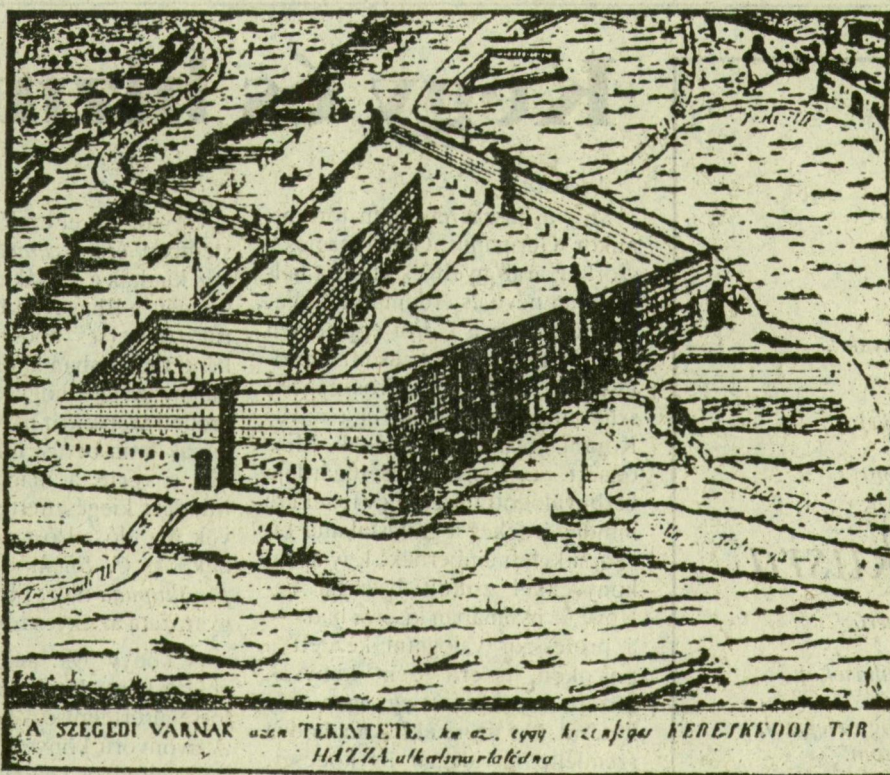
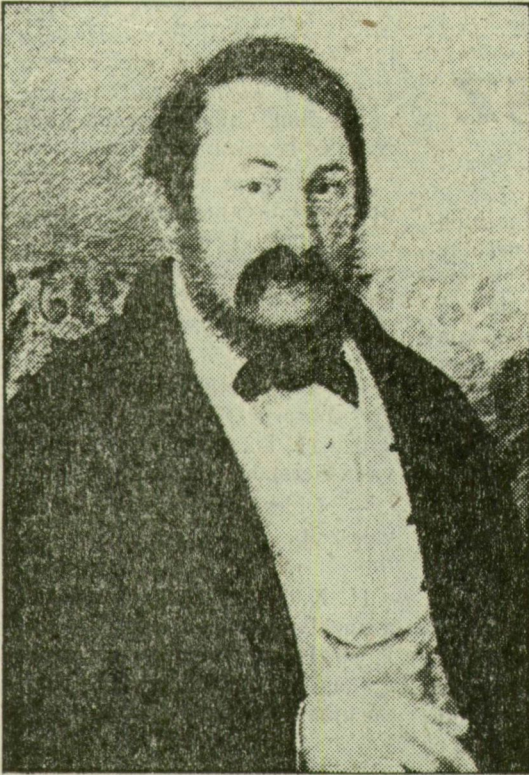

VEDRES ISTVÁN MÉRNÖK ÉLETE ÉS MŰKÖDÉSE

IRTA:
FARKAS LÁSZLÓ
a Dugonics Társaság tagja

KIADTA:
A MAGYAR MÉRNÖK ÉS ÉPÍTÉSZ EGYLET SZEGEDI OSZÁLYA
SZEGED, 1937.

Szeged Széchenyije

A reformkor főmérnöke: Vedres István

tervezett városháza épületében színházat rendezett be. lakásában közművelődési diskurzusokat tartott, s 3000 kötetes magánkönyvtárát is szívesen bocsátotta az érdeklődők rendelkezésére.

Olyan kérdésekkel is foglalkozott, amelyek messze túl nőttek a város határait. Így kidolgozta a Tisza ármentesítésének tervét, valamint a Duna-Tisza-csatorna megépítésének javaslatát, és ezt könyvben is megjelentette. A londoni Temze-partról a szegedi vár kereskedő tárházá alakításának gondolatát hozta magával. A várostól mintegy kétezer hektárnyi területet bérelt a szőregi határban, és mintagazdaságot létesített, belterjes kultúrákkal. Ma már inkább érdekesség, hogy elsőként ő kísérletezett a gyapottal. Utóbbi volt a selyemgubó-tenyésztésben is, és az ezzel együtt járó eperfa-telestésekben. Önálló mezőgazdasági-ipari iskola alapítását tervezte. Az akkor Szegedhez tartozó Csengele határában virágzó gyümölcs-kultúrát varázsol, másfél évtizedes kísérleteinek eredményeként, félmilliónyi füz-, nyár- és akácfákkal védett erdősávokkal. Itteni eredményei hatottak ösztönzően az 1907. évi első erdősítési törvény megalkotására, sőt a selmecbányai akadémián ennek alapján létesítettek önálló erdészeti fakultást.

Előrettekintő, nagy műveltségű, széles látókörű szakemberként dolgozott 1830-ban bekövetkezett haláláig. Mindenekelőtt a város gazdasági, urbanisztikai és építészeti múltjában hagyott maradandó nyomot munkássága, de letörölhetetlen Szeged művelődési arculatáról is szorgalmas tenniakarása. Következésképpen harcolt a magyar nyelv használatáért, tisztaságáért, mondván:

„nem teszi a magyart magyarrá hazája és lakóföldje, hanem nyelve és természete”. Lehet, hogy életművének jó részét túlhaladta az idő, de elvülhetetlen tudomány- és technikatörténeti értéke. Valánthoz hasonlóan olyan értékű azonban, amely nemcsak korát, hanem nagymértékben utókorát is megtermékenyítette, gondolataival és tetteivel példát adott a reformkorban, s tanulságot még napjainkban is.

Vedres István óriási elme volt a korabeli Szegeden, akinek emlékét őrzi a Panteonban lévő szobra (1965 óta), névadója Újszeged egyik utcájának, az egyik szegedi szakközépiskolának (előcsarnokában mellszobrával), az MTESZ megyei szervezete minden évben kiosztásra kerülő emlékérmének.

Vedres szorgalmazta a kukorica-termesztést, aminek nyomában jelentősen kifejlődött a sertéshízlás, valamint a húsiparnak primitív válfaja, amire azután ráépülhetett a neves szegedi szalámiipar. De ezen túl is számos más jó gondolattal szolgálta szülővárosának reformkori fejlesztését.

CSALÁD ÉS MUNKATÁRSÁK

A Felsővároson lakott édesapja, Vedres György. Szegedre költözve, feleségül vette Sári Rózsát, majd a család a nyolevanes években vette fel a Vedrits (Vödric, Vödörös) név helyett a Vedrest. Vedres György 1764 októberében szerezte meg Szegeden a polgárjogot. Házasságukból egy másik fiúgyermek, Pál is született 1769 novemberében. Vedres István 1792-ben kötött házasságot Rózsa Teréziával, és házasságukból hat gyermek született. Legidősebb fia szintén István (1794–1830) jogász-

nak tanult, és a városnak ügyésze, majd vicispánja lett, aki 1827-ben kötött házasságot Csávolyosky Jozefával... Folytathatnánk a családfát.

Az éppen Vedres működésével kialakuló mérnöki tevékenység eleiben kevés megbecsülést kapott, majd az ő munkásságán keresztül kezdtek elismerni a mérnök munkáját is. Jó felkészültségű segítséget kapott 1813-ban Buday Mihály mérnök személyében, akit halála után, 1831-ben utódjául is kineveztek. Rövid ideig segítőtársa volt Halácsy Miklós (1799–1869) mérnök is, de Vedres idejében dolgozott itt Balla Antal (1793–1815) is, aki munkálkodott a Városháza bővítési tervén, ez idő tájt készítette el Szeged és környékének térképeit (a Móra Ferenc Múzeumban ma is megtalálhatók), valamint több épületnek bővítési tervét is.

„HITTEL HITT...”

Vedres István egész alkotó életét nagy tettvágygal és szorgalommal áldotta a reformkori Szeged szolgálataiba, sziklaszilárd hittel hitte az általános emberi haladást, a város és a népe szolgálatait. Racionális gondolkodásmódjával, természettudományos műveltségével és mérnöki pontossággal végzett munkájával együtt hittel hitt a tudás erejében, és vallotta, hogy hit nélkül élni, tompa közönyben élni nem lehet! „A tudományokban erő van, s hatalom, azoknak érdeme dicsőség, jutalom” – írja A szegedi műszak százados ünnepe című művében, 1820-ban, és ez is, mint általában más könyvei is, az 1801-ben alapított szegedi Grün-féle nyomdában jelentek meg.

Nem sokra becsült és gyengén

fizetett állása nem szegte a főmérnök kedvét, mert nemcsak tanult és olvasott ember volt – életrajzírói szerint hat nyelven beszélt –, hanem tág látókörével, maga és munkatársai iránti igényességgel, messze előre tekintett a reformkorba, amely elsőként jelentett fejlődést Szegednek hidak, gátak, középületek, utak, magánpaloták építésével. Vedres a városfejlesztést nemcsak feladatnak, hanem hivatásának is tekintette. E korszak alkotó munkálatainak nagy segítője volt Volford József polgármester.

SZÉCHENYI EGYIK „IHLETŐJE”

Vedres munkáival, harcös szemléletével hatott Széchenyi Istvánra is, sőt a Magyar Tudományos Akadémia alapítására ő is jelentősebb összeget ajánlott fel. A tudást mindketten az emberi élet legfőbb céljának tekintették. Czimmer Károly írja róla: „1798-tól 1820-ig nagy parasztvárosukat barokk és empire középületekkel és magánpalotákkal úgy felelkezett, hogy páratlanul állott az Alföldön; és egyedül csupán a császári kegy által kis Bécsnek feleltett Temesvár, máta felül” (A Szeged-belvárosi kaszinó százéves története, Szeged, 1929. Itt jegyzem meg, hogy Vedres Istvánt halálakor a palánki temetőben temették el, de innen földi maradványait Gaál Endrével együtt ifj. Vedres István sírjába vitték át. Vedres István csontjait később a Stróbl család sírboltjába helyezték át, a Belvárosi temetőben. Jelenleg is ott nyugszik.)

Végezetül adjuk át a szót a Szeged legjelesebbül ismerő Bálint Sándornak, aki többek között ezeket írta róla: „Hazánkban először ő köti erdővel a futóhomokot, és ezzel lehetővé teszi az addig elhanyagolt, értéktelennek ítélt pusztaságnak modern kultúrájára alakulását, a tanyás gazdálkodás legigényesebb formáinak kibontakozását. Vedres egyéniségének ritka sokoldalúságát mutatja, hogy ugyanakkor az alföldi urbanizmusnak, a városrendezésnek is alighanem utolsó alakja.”

Vedres Istvánt az anakronizmus vádjá nélkül modernnek nevezhetjük, mert mind személyisége, mind munkássága mai értékmérővel mérve is maradandó. Ma is megtalálható alkotásai a látvány szuggesztív erejével hatnak, hordozva magukon a korábbi századok legnemesebb értékét, lényegét. Vedres nemcsak korát, hanem utókorát is megtermékenyítette, és így válhatott igen gazdag öröksége nemcsak Szeged, hanem egyben hazánk közkincsévé is. Munkássága városunk gazdasági, urbanisztikai, építészeti, erdészeti és agrármúltjában elvülhetetlen, még akkor is, ha egyes nézeteit, igényezeit ma már túlhaladta a műszaki-tudományos haladás. Hirdette, hogy nemcsak magunknak születünk, mert „nemes városának esküdt és hítes földmérésze, édes hazájának sokra vágyó mezei gazdája, a nevezetes nemzet élesztője, sínlódó embertársainak jótévője, maradéknak hasznos példaadója” – volt.

Városa, szülővárosa tisztelttel emlékezik első nagy mérnök-gondolkodójára rendezvényeivel, születésének 225. évfordulója alkalmával.

B. J.

BÁTYAI JENŐ

A mérnök

A mérnök szavunk a mérni ige főnevesített alakja, a francia ingénieur, az angol engineer, az orosz inzsenier változata. Ugyanakkor a régi magyar szövegekben is megtalálható az inzenör vagy ennek más alakja. Érdekes viszont, hogy a francia ingénieur szó az engin = hadieszköz, szerkezet, gép szóra vezethető vissza. Ez pedig az azonos jelentésű a latin ingenium szóból ered. Az olasz nyelvben az ingegnere a mérnök szó. Az ógörögben a geometrész jelenti a mérnököt. Mérnök szavunk azután az ipari forradalom idején, a szakosodással kapott különböző jelzőket: gépész, vegyész, építész.

Hazánkban a mérnökképzés több mint 200 éves. A budai tudományegyetemen működött mérnöki intézetben kezdődött, 1782. november 1-jén.

Már az első reformkor legjobbjai jól tudták, hogy az önállóság legfőbb feltétele az önálló ipar megteremtése, amihez viszont mérnök kell. De mérnök kellett a magyarországi közutak kétségbeesett állapotának megszüntetéséhez, a folyók szabályozásához, az építmények tervezéséhez, általában az infrastruktúra végtelen elmaradottsága felszámolásához.

A magyar mérnök szerepe a világ haladásában ma is számottevő. Csak néhányat említek, Bay Zoltán fizikus, az egykori szegedi egyetemi tanár, az Izzó-laboratórium alapítója, Horváth Csaba (Yale-egyetem), Kovács Ervin (lausannei műszaki egyetem), Kazinczy Ferenc, a svéd állami szabványügyi hivatal elnöke, Fodor Gábor szerves kémikus, az egykori szegedi egyetemi tanár és még számos „távolba szakadt” szakemberről.

Alig akad olyan jelentős találománya az Újkornak, amelyben ne lett volna magyar résztvevő. A makói születésű és Szegeden is iskolázott Galamb József konstruálta 500 dollárért a híres T-modelt, amellyel Ford autóból ültette Amerikát. A pécsi Schwartz Dávid elképzelései alapján szerkesztették a Zeppelin léghajót. Mihály Dénes kísérletei szolgálták alapul az első működő tévékészülékhez. Bíró Lászlóról a golyóstoll, Bródy Imréről a kriptonlámpa, Neumann Jánosról a számítógép, Kármán Tódorról a rakéta, Gábor Dénesről a holográfia, Goldmark Kálmánról a színes tévé jut eszembe.

Nekünk, szegedieknek különösen sokat jelent a mérnöki munka, hiszen városunkat Lechner Lajosék a kor műszaki-tudományos színvonalán, csodálatos kinetikával terveztek újjá, majd építették fel három és fél év alatt az elpusztult város romjain. A mérnöknek köszönhetjük a múltból a mába ható városszerkezetet, a mérnöki építményeket, azt az emberi szorgalmat, amelyről Granaszói Pál így vélekedett: „Márpedig Szegedhez fogható ily egységes, formás város e korszakból Európában nincsen, s noha a maga kora nemzetközi módján épült újjá, lényegében mégis sajátosságok alföldi magyar város maradt. Tágas, bőséges, nyugalmas – árnyas fasorok terekkel és utcákkal, felettük az égbolt vakító fényességével. Gondozott, eleven és vidám. Úgy hat é határtalan, a gyorsvonalból olykor lakatlannak tűnő tájon, mint valami oázis. Belvárosa pedig egészében műemlékfélévé válik. Hovatovább számot kell vetnünk legsajátosabb értékeinkkel, különösen, ha a világ figyelmét lassan idefordul.”

Lángelme volt, de annyi nyoma sem maradt a köztudatban, mint egy faggyúgyertyának – így borongott Móra Ferenc 1923-ban írt írásában Szeged „hiteles földméréséről”. Vedres Istvánról (Szeged, 1765. – Szeged, 1830), a város első reformkori főmérnökéről, kinek munkássága ma is karakterisztikusan fellelhető. Az utókor méltatlan feledését csak születésének 200. évfordulója körül kezdte szülővárosa feledtetni, amikor a nemzeti emlékcarnokban mellszobrát, Schaár Erzsébet alkotását szeptember 22-én felavatták. Ki volt Vedres István, akit az utóbbi évtizedekben mind gyakrabban neveznek Szeged Széchenyijének?

A VÁROSÉRT

A mesteremberek lakta Felsővároson, lehet, hogy a mai Maros utca környékén született, ahol későbbi tanítómestere, Dugonics András is. Apja a horvát származású Vedrits szűrszabó mester, a piarista gimnáziumban taníttatta fiát, majd Pestre íratta be a bölcsészeti és a mérnöki tudományok elsajátíttatására. Így lett a Vedresre magyarosított nevű fiú az első hazai mérnökeink egyike. Gyakorló éveit egy dunántúli nagybirtokon töltötte, majd 1786-ban szülővárosának szolgálatába állt, az akkor nyugalomba vonult Sax János, az első városi főmérnök helyébe. Posztját 1821-ig látta el, miközben a városrendezés kimagasló alakjává vált. Ő tervezte a korabeli városi piarista gimnáziumot és rendházat (ma már nincs meg); a városháza előbbijét; az első kórházat; a Dáni-házat; a rókusi városrész, Kistelek és Szőreg egyik templomát; a város első kétemeletes lakóházát; a Béró-házat, ahol napjainkban az Alabárdos üzemel; a Grün-házat a Széchenyi téren, és számos elpusztult lakóházat; a volt Schaffer-házat, amit nevezhetnénk a szegedi Nobel-díjas háznak is, ugyanis Szent-Györgyi Albert 1937-ben itt lakott, amikor Nobel-díját elnyerte, ezután költözött át Újszegedre. Építészeti alkotásaival a múlt század elejének politikai-gazdasági föllendüléséhez kapcsolódott, új stílusirányzatot hozott meg, szembefordulva a barokk túlbujánzásával. Az antik építészeti nyugalmát, egyszerűségét, kiengesztoltságot vallotta magának. E törekvésének különös lehetőséget teremtett, hogy az erősödő nemzeti öntudat éppen a klasszicista építészetben találta meg egyik sajátos eszmei tartalmát. Így vált a hazai klasszicista építészeti a reformkor látható hátterévé, monumentális kifejező eszközévé.

TETT-VÁGY – KÖNYVEKBEN

Számos tanulmányában is megörökítette tettvágyát Vedres István. Könyvet adott ki egyebek között a szegedi „sivány homokság” megkövetéséről. Ugyancsak művei jelentek meg állami ösztöndíjak kitűzésének fontosságáról, a gazdálkodás, a tudomány, a technika előrehaladásának időszzerű teendőiről. Erdésziskolát sürgetett Szegedre, hangsúlyozta a műszaki-gazdasági képzettség, a természettudományos iskolázottság nagy szerepét. Rajongott a művészetekért, a korábbi, az általa